

Psihoanalitična teorija seksualnosti: ženska seksualnost onstran Ojdipa

Podiplomska šola ZRC SAZU, Primerjalni študij idej in kultur, modul Transformacija moderne misli – filozofija, psihoanaliza, kultura

Vstop v naše delo predstavlja premislek pomena t. i. *onstran* Ojdipovega kompleksa, ki se ga da po eni strani brati kot Lacanov konstanten napor po »deimagarizaciji« in formalizaciji psihoanalitičnih odkritij in ki se ga po drugi včasih interpretira kot preseganje zastarelih predstav oziroma teorij o družinski matrici in odnosih (s poudarkom na padcu (simbolnih) avtoritet, spremenjenih starševskih in spolnih vlogah ipd.). Sami menimo, da nam Ojdipov kompleks kot konstelacija določenih strukturnih mest in njegov dodatek – kastracija kot tista, ki zadevno strukturo strukturira – lahko še vedno nudita orientacijo tako v razumevanju nezavednih procesov na ravni »posameznika« kot tudi širših družbenih premikov.

S slednjimi se sicer v svojem delu ne ukvarjamo neposredno, vsekakor pa tematika t. i. ženske seksuacije znotraj psihoanalize napoteva tako na aktualne, recimo temu, identitetne politike in boje kot na kritike o evropocentričnosti psihoanalize. Glede prvih menimo, da jim lahko psihoanalitična razdelava tega, kar je v sami seksualnosti (in torej tudi spolni identiteti) težavno – ženska seksualnost je v tej perspektivi paradigmatični primer – nudi natančnejšo usmeritev (njihovih zahtev in tudi v samorazumevanju). Glede drugih pa bi (ob odprtosti za demonstracijo nasprotnega) izpostavili, da univerzalnost Ojdipovega kompleksa danes (v času po Freudu in Lacanu) zadeva vprašanje razumevanja govornice in jezika ter označevalske logike, ki to razumevanje podpira. Psihoanalitična obravnava govornice kot od znotraj prečene s t. i. temeljno negativnostjo (ali kastracijo) in kot tiste, ki je vedno udejanjena le skozi partikularne govore (posameznih govorcev) in jezike (kultur), prinaša v množičnost slednjih minimalnost skupnega, tj. logiko vsakršne vzpostavitve (govora in jezika) skozi to, česar striktno gledano ni, a se vzpostavlja kot odsotno. Ta naša stava se bo podrobneje razkrila skozi spodnje tematiziranje odsotnega izvora in hipotetičnosti, skozi katero razumemo kastracijo (in falnično funkcijo).

V zadevnem poglavju skušamo tako ponovno brati Sofoklejevo tragedijo *Kralj Ojdip*, in sicer v luči Lacanovega pretresanja Freudovega Ojdipovega kompleksa skozi očeta prahorde in Freudovega odkritja pomena očeta v t. i. družinskih romanah (nevrotikov). V otroških fantazmah o njihovem poreklu namreč ob spoznanju očetove vloge pri *prokreaciji* nastopi premena: namesto obeh staršev je tedaj nadomeščen le oče. Kar gre nadalje brati skupaj z razkorakom (iz *Totema in tabuja*) med aktom oploditve in rojstvom, ki je (mitološko) zapolnjen z božjo intervencijo ali pa (antropološko) z intervencijo duhov. Menimo, da ta vrzel in njeno (mitološko/antropološko) »urejanje« kažeta na neko zagato izvora, ki je bistven motor Ojdipove drame in ki jo Lacan nekje zgosti s formulacijo o realnem očetu kot dejavniku kastracije.

Branje *Kralja Ojdipa* skozi prizmo problematike družinskega oziroma rodovnega porekla nam omogoči razgrnitev našega razumevanja označevalne verige, znotraj katere je za nas bistvena t. i. hipotetičnost oz. napotovanje med označevalci, ki je odraz odsotnosti vsakršnega označevalnega temelja. Hipotetičnost tako obstoji kot izhodiščna skozi in na osnovi lastnih

posledic (tj. označevalcev), hkrati pa v njih ni nikdar zakoličena, »ujemljiva«. S to razdelavo lahko v nadaljevanju Lacanovo zatrjevanje, da v drami o Ojdipu vprašanje nasledstva ni zares artikulirano, navežemo na drugi Freudov mit o očetu prahorde. Družno použiti ubiti praoče je *predpostavljen* izvor človeškega rodu in družbe na osnovi njegove inkorporacije, natančneje inkorporacije njega kot odsotnega (mrtvega). Kot prisotna odsotnost obstoji skozi svoje naslednike/posledice/ sinove, s čimer pa za njih deluje kot skupna referenca, kot nekaj, kar jih v njihovi razločenosti »isti«.

Gre za minimalen oris dostopa do simbolnega, ki se ga pogosto okrajšuje z »vpadom označevalca v telo« in ki ga beremo hkrati s Freudovim vztrajanjem, da je tako za deklico kot dečka prvi ljubezenski objekt mati ter da libido nima spola. Šele kasneje, ob formulah seksuacije, se bomo tako osredotočili na dva načina artikulacije oziroma (z Lacanom) kompaktifikacije te delujoče hipotetičnosti, prisotne odsotnosti. Razumevanje kastracije v navezavi na označevalsko logiko je tako bistveno za naše branje formul seksuacije, med in skozi katere deluje falična funkcija (ki sta ji podvržena oba spola). Razvpiti *onstran* Ojdipa lahko tako razumemo kot »temeljno negativnost« oziroma kastracijo, ki je logični in nujni pogoj za vzpostavitev strukture, ki pa ga hkrati razbiramo le skozi *že* vzpostavljeno strukturo.

Zaradi slednjega vendarle ne gre zanemariti samih mest, ki se prav tako izrisujejo v Ojdipovi drami, poenostavljeno rečeno, razmerij med in znotraj starševskega in spolnega para. Kolikor namreč v tem relativno dolgem otroškem obdobju vzpostavljanja (dostopa do) realnosti otrok išče formulo spolnega razmerja preko starševskega razmerja, gre klasični Ojdipski trikotnik oče-mati-otrok v bistvu razširiti v kvadrat: očeta-matere-moškega-ženske. Skozi starševski par naj bi se tako v obdobju Ojdipovega kompleksa artikuliralo falično dopolnilo neobstoječemu spolnemu razmerju, ki otroku omogoči separacijo (*se parer* kot »opremiti se«). V *Kralju Ojdipu* tudi ta artikulacija umanjka, saj nas celotna drama vodi do meja alienacije, pri čemer pa do subjektivacije ne pride. Še več, Ojdip skozi ponovitev pohabe, ki mu je bila zadana ob rojstvu (najprej nog, nato oči), ostaja podvržen usodi svojega šepajočega rodu, v zavračanju katere(ga) še vedno vztraja.

Takšni zastavki branja ojdipovskih strukturnih mest in njihovega strukturirajočega *onstran* nam omogočajo prehod k branju Lacanovih formul seksuacije v njihovi vzajemni dinamiki ter k posebnemu poudarku njihove t. i. ženske strani, za katero menimo, da bolj neposredno razgrinja razdelano hipotetičnost (označevalca). Ta poudarek je relevanten tudi s perspektive vsesplošne političnoekonomske objektivacije subjektivnega razcepa (npr. z »gadžetizacijo«, algoritmizacijo ipd.). V navezavi na uvodne besede pa lahko dodamo še, da z Lacanovimi formulami seksuacije v ospredje stopi tudi modalna dimenzija strukturnih mest in njihovih razmerij, ki je prav tako že vsebovana v Freudovih verzijah Ojdipa (npr. nemožno, možno, nujno in kontingentno) in ki po našem mnenju lahko nudi dodatno orientacijo znotraj aktualnih družbeno-političnih teženj. Politična korektnost je npr. v tej perspektivi posebej zanimiva, saj je ujeta med vseprežemajočo zapoved prepovedi (domnevno škodljivega) in nemožnostjo (čistega) izrekanja. Relevantnim (družbenim) premikom in prelomom lahko sledimo ravno na teh oseh. Zato vztrajamo, da je Freudov Ojdip z njegovim *onstran* danes še vedno in še kako aktualen.